

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Зоҳири Сайфулло дар мавзуи «Ҷанбаҳои фалсафӣ-фарҳангии Наврӯз» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси 6.3.8. – Антропологияи фалсафӣ, фалсафаи фарҳанг. – Душанбе, 2026. – 182 с.

Масъалаи ҷашнҳои миллӣ ва раванди пайдоишу ташаккули онҳо аз ҷумлаи мавзӯҳои актуалии илмӣ ба шумор меравад. Тағйиротҳои гуногуни фарҳангӣ ва тамаддунии умумисайёравӣ сабаб мешаванд, ки масъалаи ҷашнҳои миллӣ ва таъсири онҳо ба сатҳи маънавияти ҷомеа, махсусан табақаи осебпазири мафкуравию тасаввуротӣ, пеш аз ҳама ҷавонон ҳарчи бештару комилтар ва дар сатҳи илмӣ, ҳамзамон мувофиқати ин раванд ба воқеияти инкишофи ҷомеаи фарҳангӣ баррасӣ гардад. Бунёди ҷомеаи миллӣ дар шароити инкишофи ҷаҳони глобалӣ оддӣ набуда, неруи бузурги сиёсӣ фарҳангӣ ва тамаддунӣ бояд вучуд дошта бошад, ки дар раванди таҳмилҳои фарҳангӣ, интегратсияи фарҳангӣ, таҳия ва татбиқ гардидани концепсияи «фарҳанги умумибашарӣ» тавонад шаклгирии муносибатҳоро дар заминаи қонеъ гардонидани талаботу манфиатҳои фарҳанги миллӣ созмон диҳад. Зеро концепсияи миллии фарҳанги худӣ алтернативаест дар баробари концепсияи фарҳанги глобалӣ ва фарҳанги космополитикӣ.

Масъалагузори мазкур мубрамияти нақш ва таъсири ҷашнҳои миллиро дар ташаккули фарҳанги маънавии ҷавонон асоснок мегардонад. Аз ҳамин хотир, мактабҳои илмӣ миллии аксар давлатҳо кӯшиши омӯзиши аниқ ва саҳеҳи фарҳанги миллӣ, махсусан ҷашнҳои миллиашонро объекти асосии тадқиқотҳои илмӣ қарор медиҳанд. Ҳолати мазкур барои мактаби фарҳангшиносии Тоҷикистони соҳибистиклол низ набояд дуюмдараҷа бошад. Тавсифи илмӣ - таърихӣ масъалаи ҷашнҳои миллӣ ва таъсиррасонии онҳо ба ташаккул ва инкишофи маънавияти ҷомеаи ҷавони Тоҷикистон аҳамияти аввалиндараҷа дорад.

Мутобиқати мавзӯ ва муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Рисолаи диссертатсионии Зоҳири Сайфулло дар мавзуи «Ҷанбаҳои фалсафӣ-фарҳангии Наврӯз» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси 6.3.8.- антропологияи фалсафӣ, фалсафаи фарҳанг бо ихтисоси илмӣ интихобнамудаи муаллиф мутобиқат менамояд. Таҳлили ҷанбаҳои фалсафӣ ва фарҳангии ҷашни Наврӯз, ки ҳамчун мероси бостонии тамаддуни ориёӣ ва умумибашарӣ эътироф гардидааст, ба талаботи интихобшуда пурра мутобиқат менамояд ва доираи масоили баррасишаванда ба талаботи соҳаи илм ҳамоханг аст. Зеро баррасии масоили Наврӯз яке аз бахшҳои муҳимми фарҳанги миллӣ буда, ба масоили зиёди илмӣ мубрам ва бахшталаби фалсафаи фарҳанг, назария ва таърихи фарҳанг равшанӣ меандозад.

Мубрамии мавзӯи таҳқиқ. Паёмадҳои глобаликунони тамоми муносибатҳо, аз ҷумла муносибатҳои фарҳангӣ ва татбиқи онҳо ба сохтор ва сатҳи тафаккури фарҳангии қишрҳои гуногуни ҷомеа бештар манфӣ намудор гашта истодаанд. Омӯзиши масъалаи фарҳангии миллӣ, аз ҷумла расму оин ва ҷашнҳои миллӣ, инчунин махсусияти фарҳангии онҳо тақозои давр буда барои эҳёи муаррифии фарҳангии миллӣ нақши муассир дорад. Муҳим аст, ки нақши ҷашнҳои миллӣ дар раванди худшиносии ҷавонон аҳамияти илмӣ ва назариявӣ пайдо намудаи мавриди тадқиқи илмӣ ва омӯзишу баррасӣ қарор гирифтани аз аҳамият ҳолӣ нест.

Масъалаи ҷашнҳои миллӣ ва раванди пайдоишу ташаккули онҳо аз ҷумлаи мавзӯҳои актуалии илмӣ ба шумор меравад. Тағйироти гуногуни фарҳангӣ ва тамаддунии умумисайёравӣ сабаб мешаванд, ки масъалаи ҷашнҳои миллӣ ва таъсири онҳо ба сатҳи маънавияти ҷомеа, махсусан табақҳои осебпазирӣ мафкуравию тасаввуроти, пеш аз ҳама ҷавонон ҳарчи бештару комилтар ва дар сатҳи илмӣ, ҳамзамон мувофиқа кардани он ба воқеияти инкишофи ҷомеаи фарҳангӣ баррасӣ гардад.

Мавзӯи диссертатсияи Зоҳири Сайфулло «Ҷанбаҳои фалсафӣ-фарҳангии Наврӯз» дар шароити кунунӣ, ки раванди ҷаҳонишавӣ ба фарҳангҳои миллӣ таъсир мерасонад, хеле муҳим ва саривақтӣ мебошад. Наврӯз ҳамчун ҷашни куҳанбунёди эронитаборон на танҳо рамзи баҳору зиндашавии табиат, балки як падидаи амиқи фалсафӣ ва фарҳангӣ аст, ки ҷаҳонбинии ниёгонро дар худ таҷассум кардааст. Таҳқиқи он аз нигоҳи фалсафаи фарҳанг барои худшиносии миллӣ ва дарки ҷойгоҳи фарҳангии тоҷик дар тамаддуни башарӣ аҳамияти хоса дорад.

Таърихи илмӣ - фарҳангии эронинажодон, асосан тоҷикон ҳамеша ҳамчун сарчашмаи ҳувиятсозии миллат хизмат кардааст ва ҳар як фарди миллати моро ба нағву номуи миллӣ доштан, ифтихор аз арзишҳои гаронбаҳои миллӣ намуданро меомӯзонад. Аниқ аст, ки бе омӯзиши илмии фарҳангии ҷашнӣ ҳеҷ қавму миллате ба худшиносии миллӣ намерасад ва ё умуман аз байн меравад. Агар ҳар як намояндаи миллат аз осори фарҳангии ниёгонии худ, аз ҷумла фарҳангии ҷашнӣ чун аз таърихи ҷашнҳои ибтидоӣ ва қадимаи эронинажодон - Наврӯз, Меҳргон, Сада ва дигар ҷашнҳои, ки дар ибтидои вобаста ба хосияти географӣ ва иҷтимоӣ фароғатишон таҷлил мегардиданд ва аз ҳулосаҳои илмӣ ва муаррихӣ ин ҷашнҳо тавассути китоби Авесто ва осори бузургон, чун Рӯдакӣ, Фирдавӣ, Сино, Хайём, Саъдӣ, Мавлавӣ, Берунӣ, Гардезӣ, Ҳофиз, Низомӣ, Бедил, Айнӣ, Иқбол, Лохутӣ ва дигарон огоҳ бошанд, дараҷаи худшиносии миллиашон мустаҳкам гардидаи бунёди ҷомеаи миллӣ заминагузори карда мешавад.

Ба андешаи муаллифи диссертатсия «ҷашни Наврӯзро дар маҳдудии як ҷашн пиндоштану ифода кардан номумкин аст, балки Наврӯз як системаи фарҳангӣ, концепсияро ташкил медиҳад, ки ҳама гуна бахшҳои маънавию

моддии ҳаёти инсонро дар худ инъикос мекунад ва заминаи назариявӣ ва методологии пайдоиши илмҳои астрономия, риёзиёт, хандаса, фалсафа, фарҳанг, космология, космогония, кишоварзӣ, антропология ва ғайра ба ҳисоб меравад. Бинобар ин, аз ин самт муҳимияти пажӯҳиши ҷанбаҳои фалсафӣ-фарҳангии Наврӯз дар замони имрӯза аз мавзӯҳои актуалӣ ва ба таҳқиқ ниёздошта ба ҳисоб меравад”. (сах.5.дисс)

Дарачаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд. Дар диссертатсияи тақризшаванда навгонии илман асоснок пешниҳод шудаанд, ки аз муҳтавои диссертатсия сарчашма гирифта, бо мақсади гузошташуда тавҷам мебошанд.

Таҳқиқоти мазкур, ки ба таҳлили ҷанбаҳои фалсафӣ ва фарҳангии Наврӯз бахшида шудааст, ки воқеан тавсифи илмӣ - таърихӣ он ба ташаккул ва инкишофи маънавияти ҷомеаи ҷавони Тоҷикистон аҳамияти аввалиндараҷа дорад.

Навгонии илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ унвонҷӯ, пеш аз ҳама, аз муносибати методологии ӯ ба таҳқиқи масъалаи баррасишаванда бармеояд. Натиҷаҳои муҳимтарини қори диссертатсионӣ ба даст овардаи муаллиф, ки дорои навоҳии илмӣ мебошанд, инҳоянд: мавриди таҳлил ва муқоиса қарор додани ҷанбаҳои фалсафӣ-фарҳангии Наврӯз ва муайян намудани ҳамбастагии онин зардуштӣ бо он; муайян намудани доираи омӯзиш ва муқоисаи андешаҳои муҳаққиқон доир ба ҷойгоҳи Наврӯз ва таҳаввули он дар фарҳанги исломӣ, мавриди таҳлили муқоисавӣ қарор додани вижаҳои фалсафӣ-табиӣ «Наврӯзнама»-ҳои Ҳаким Тирмизӣ ва Туғрали Аҳрорӣ, муайян намудани ҷанбаҳои фалсафаи зебоишиносии Наврӯз дар доираи баргузории маросими наврӯзӣ, таҳлил ва нишондоди хусусиятҳои карнавали наврӯзӣ дар Тоҷикистон ва умумияту фарқияти он аз карнавали кишварҳои ғарбӣ, таҳлилу муқоисаи анъанаҳои Наврӯзи суннатӣ ва усули нави ҷашнгирии он дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон, таҳлил ва муқоисаи марзҳои ҷуғрофии Наврӯз ва намодҳои (моделҳои) гуногуни ҷашноронии он дар кишварҳои ҳавзаи Наврӯз, муайян намудани ташаббусҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тарғиби идеяҳои умумибашарии Наврӯз ва нақши онҳо дар ҳалли масоили таҳкими сулҳ ва дурнамои рушди ҷомеаи инсонӣ.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Дар раванди таҳияи диссертатсия муаллиф аз сарчашмаҳои муътамади илмӣ, «Осор-ул-боқия»-и Абурайҳони Берунӣ, «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ, «Таърихи Табарӣ»-и Абуалӣ Балъамӣ, «Наврӯзнама»-и Умари Хайём, «Наврӯзнама»-и Ҳаким Тирмизӣ, «Наврӯзнама»-и Нақибхон Туғрали Аҳрорӣ, «Зайн-ул-ахбор»-и Абусаиди Гардезӣ ва

тахқиқоти анҷомшуда истифода намуда, вазифаҳои гузошташударо иҷро ва хулосаҳои асоснок пешниҳод намудааст.

Дар диссертатсияи мазкур пай дар пайи андешаҳо доир ба мавзуи интиҳобгардида, далеловарӣ, сохтори мантикии пажӯҳиш, миқёси васеи андешаҳои ахлоқии таҳлилгардида ва ба таври дуруст интиҳоб шудани методҳои илмӣ ба мушоҳида мерасанд, ки онҳо аз сатҳи сифати таҳқиқоти анҷомёфта шаҳодат медиҳанд.

Дар кори илмӣ муаллиф методҳои таҳлили диалектикӣ, таърихӣ, таҳлилӣ, системавӣ, муқоисавӣ ва муқобала истифода бурда шудаанд. Эътимоднокии хулосаҳо ва натиҷаҳои асосии таҳқиқот низ, пеш аз ҳама, тавассути методҳои истифодабурдаи диссертант асоснок карда мешавад. Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо низ мувофиқ ба талаботи муқарраршуда пешниҳод гардида, арзиши амалӣ доштани кори диссертатсиониро собит менамоянд.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот дар он собит мегардад, ки бори аввал ин мавзӯ ҳамчун таҳқиқоти илмӣ дар заминаи таҳлили фалсафӣ, антропологӣ ва фарҳангии ҷашни Наврӯз ҳадафи асосии ӯ интиҳоб шудааст. Аз тарзи нигоришот ва масъалагузориҳо дар диссертатсия бармеояд, ки диссертант ба мавзуи мазкур бори аввал ворид шуда, онро ба таври системавӣ таҳқиқ намудааст.

Нуктаҳои илмӣ ба дифоъ пешниҳодшаванда дар бандҳои мушаххас ва ҷудогона ироа гардида, бо натиҷаҳои таҳқиқ робитаи ногусастанӣ дорад ва бо муҳтавои арзишманд пешниҳод шудааст.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта аз он бармеояд, ки дар кори диссертатсионӣ натиҷаҳои бадастомада, хулосаю тавсияҳо барои тақомули фарҳангии ҷомеаи шаҳрвандӣ, василаи муҳимми тақвияти муколамаи фарҳангҳо, танзими меъёрҳои ахлоқӣ, ифодакунандаи эҳсоси шодӣ, сарҷамъии мардум ва умед ба ояндаи дурахшон, таҳкими сулҳ, истифодаи оқилонаи об, ҳифзи пирияхҳо, дар маҷмӯъ, дифои флора ва фаунаи сайёра, экология ва ҳамзамон дар раванди таълиму тарбия насли наврас ва ғайра аҳамияти назариву амалӣ доранд. Чунки татбиқ кардани ин пешниҳодҳо дар ҳалли мушкилоти сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, бавижа ташаққул ва таҳаввули дипломатияи кишварҳои ҳавзаи Наврӯз, фарҳанги муошират, ҳифзи муҳити зист ва поксозии он мусоидат менамояд.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳо бо интиҳоби методҳои таҳлил ва таҳқиқи мавзӯ, мутобиқати онҳо ба ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот, инчунин миқдори зарурии мавод, ки дар ҷараёни кор ҷамъоварӣ ва коркард шудаанд, тасдиқ мегардад. Манбаъҳои истифодашуда ба дурустӣ санҷида шудаанд ва ақидаҳои илмӣ пешниҳоднамудаи муҳаққиқ ва дар диссертатсия баёншуда

тасдик гардидаанд. Хулосаҳо ва тавсияҳо бар асоси таҳлили илмӣ натиҷаҳои назариявӣ ва амалӣ таҳқиқот пешниҳод шудаанд.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, ҳашт зербоб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо, рӯйхати адабиёти истифодашуда, нашри таълифоти илмӣ дар мавзуи диссертатсия иборат буда, мазмун ва муҳтавои таҳқиқ дар ҳаҷми 182 саҳифаи чопи компютерӣ таҳия ва ба дифоъ пешниҳод шудааст. Теъдоди адабиёти истифодашуда 165 номгӯйро дарбар мегирад.

Дар оғози қор рӯйхати ихтисораҳо ҷой дода шудааст, ки барои фаҳмонидани истилоҳот ва калимаҳои кӯтоҳшудаи истифодашуда дар ҷараёни таҳқиқот мусоидат мекунад.

Муҳимияти мавзуи таҳқиқ, дараҷаи қорқард, робитаи мавзӯ бо барномаҳои илмӣ, инчунин, ҳадафу вазифаҳо, объекту предмети таҳқиқ, навғониҳои илмӣ, аҳамияти амалии натиҷаҳои бадастовардашуда дар қисмати муқаддима қорқард гардидаанд. Бахшҳои зикргардида ҳамоҳанг ва бо ҳам пайванди мантиқӣ дошта, мувофиқ ба талаботҳои илмӣ таҳия шудаанд. Маҳорати диссертант дар ҳамоҳангсозӣ ва мантиқан пайваст намудани масъалаҳои мазкур қобили таҳсин мебошад. Ин амали муаллифи диссертатсия боис гардидааст, ки масъалаи мавриди таҳқиқ ба таври системавӣ мавриди қорқард қарор бигирад.

Боби якуми диссертатсия таҳти унвони «Моҳияти табию фалсафии Наврӯз» номгузорӣ шуда, диссертант онро дар доираи се зербоб: омӯзиш ва таҳқиқи ҷанбаҳои фалсафӣ-фарҳангии Наврӯз ва ҳамбастагии оини зардуштӣ ба он; ҷойгоҳи Наврӯз дар фарҳанги исломӣ; вижагиҳои фалсафӣ-табиӣ «Наврӯзнама»-ҳои Ҳаким Тирмизӣ ва Туғрали Аҳрорӣ таҳлилу баррасӣ намуда, хулосаҳои илман асоснок пешниҳод намудааст. Зербоби якуми боби аввали диссертатсияи Зоҳири Сайфулло ба масоили таҳлили решаҳои таърихӣ ва ҷанбаҳои фалсафии пайдоиши Наврӯз бахшида шудааст ва муаллиф дар он то ҳадди имкон бо истифода аз далелҳои таърихӣ кӯшиш кардааст, ки Наврӯзро на танҳо ҳамчун ҷашни мавсимӣ, балки ҳамчун як падидаи амики фалсафӣ-қайҳонӣ (космологӣ)- қавмҳои ориёинажод баррасӣ намояд. Дар ин зербоб муҳаққиқ ба сарчашмаҳои қадимаи зардуштӣ, баҳусус Авесто ва адабиёти таърихӣ бадеӣ таъна намуда, асосҳои устувори таърихӣ Наврӯзро бо ҷанбаҳои фалсафиву фарҳангиаш нишон додааст. Муҳаққиқ ба таври муътамад исбот кардааст, ки Наврӯз ҳамчун ҷашни эътидоли баҳорӣ бо ҷаҳонбинии зардуштӣ ва ҷанбаҳои ахлоқии дуалистии он ба монанди некӣ ва бадӣ, рӯшноӣ ва зулмот, пирӯзии баҳор бар зимистон (зиндагӣ бар марг) иртиботи ногусастанӣ дорад. Ҷунончи муаллифи диссертатсия қайд намудааст “зардуштиён тавонистанд, ки Наврӯзро дар дунёи руҳонӣ, ахлоқӣ, фалсафӣ ва иҷтимоии кешӣ худ парвариш ва бад-ин минвол такмилу густариш бидиҳанд. Ва эҳтимол эшон Наврӯзро ба унвони як ҷашн

напазируфтаанд, балки донистаанд, хилқати сайёраи Замин маҳз дар ин ҷост ва гардиши моҳу сол, коинот дар хилқати Наврӯз маншаъ мегиранд”. (сах.38-39.дисс)

Таҳлили зербоби мазкур нишон медиҳад, арзишҳои фалсафӣ-фарҳангии Наврӯз, аз ҷумла расму анъанаҳои наврӯзӣ дар мисоли поксозии хонаву муҳити зист, шустушӯи бадани худ ва амсоли инҳоро оини зардуштия низ ҷун маросими динии худ қабул карда, иҷроиши онро зарур донистааст.

Зимни баррасии зербоби дуюм таҳти унвони «Ҷойгоҳи Наврӯз дар фарҳанги исломӣ» диссертант аз методологияи дурусти илмӣ истифода намуда, кушидааст, ки муносибати дини исломро нисбат ба суннатҳои тоисломӣ, аз ҷумла Наврӯз, дар заминаи таҳлили фалсафӣ баррасӣ намояд. Диссертант то ҳадди имкон кушидааст мавқеи мутафаккирони исломиро нисба ба Наврӯз мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода, нишон диҳад, ки Наврӯз, сарфи назар аз таърихи куҳанбунёди қабл аз исломиаш дар тӯли таърих бо арзишҳои фарҳанги исломӣ ҳамзистӣ пайдо намудааст. Муаллифи диссертатсия дуруст таъкид менамояд, ки бисёре аз унсурҳои Наврӯз, аз қабилӣ тозагӣ, эҳтиром ба табиат, эҳсонкорӣ, меҳрубонӣ ва ҳамдигарбахшӣ, бо арзишҳои ахлоқии ислом ҳамоханг мебошанд. Ҳамзамон, дар зербоб ба баъзе масъалаҳои баҳсталаб низ ишора шудааст, аз ҷумла гуногунандешӣ дар миёни баъзе уламои дин нисбат ба таҷлили ҷашни Наврӯз. Ин ҷанба нишон медиҳад, ки муаллифи диссертатсия ба масъала бо назари танқидӣ ва воқеъбинона муносибат кардааст.

Зербоби сеюми боби аввали диссертатсия, ки “Вижагиҳои фалсафӣ-табиӣ “Наврӯзнама”-ҳои Ҳаким Тирмизӣ ва Туғрали Аҳрорӣ: таҳлили муқоисавӣ” номгузорӣ шудааст, ба таҳлили яке аз масоили муҳими назариявӣ ва таърихӣ- баррасии хусусиятҳои фалсафӣ ва табиӣ “Наврӯзнама”-ҳои ин ду мутафаккир бахшида шудааст, ки бозтоб ва таҳлили муқоисавии ҷаҳонбинӣ ва муносибати онҳо ба табиат, замон ва Наврӯз ошкор гардидааст. Ҷиҳати ҷолиби таҳқиқоти муаллиф дар ин зербоб нишон додани “Наврӯзнама”-ҳои Ҳаким Тирмизӣ ва Туғрали Аҳрорӣ на танҳо ҳамчун осори адабӣ, балки муаррифии ҷанбаҳои фалсафӣ ва табиатшиносии онҳо мебошад. Зеро ба андешаи диссертант дар ин осор Наврӯз ҳамчун рамзи эҳёи табиат, навсозии олами ҳастӣ ва ҳамохангии инсон бо муҳити зист тавсиф мегардад. Дар ин зербоб муаллиф тавонистааст робитаи байни андешаҳои фалсафӣ ва мушоҳидаҳои табииро дар осори ин ду мутафаккир муайян намуда, масоили марбут ба гардиши фаслҳо, таъсири омилҳои табиӣ ба ҳаёти инсон ва маънии рамзии Наврӯзро ба таври муфассал мавриди таҳлилу баррасии муқоисавӣ қарор диҳад.

Боби дуюми диссертатсия ба масъалаи “Эстетикаи Наврӯз” бахшида шуда, он дар доираи ду зербоб таҳлилу баррасӣ гардидааст. Зербобҳои боби дуюм бо ҳамдигар алоқаманд таҳия гардида, ҳамдигарро пурра менамоянд.

Аз ҷумла, «Наврӯз ва эстетика: бозтоби вижагиҳои зебоишинохтӣ дар доираи маросими наврӯзӣ» дар зербоби якуми боби мазкур таҳлилу баррасӣ гардида, муаллиф кӯшиш намудааст, ки Наврӯзро на танҳо ҳамчун падидаи иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, балки ҳамчун низоми мукаммали арзишҳои зебоишинохтӣ таҳлил намояд.

Ҷиҳати мусбати муҳими зербоби мазкур дар он ифода ёфтааст, ки муҳаққиқ ба таҳлили таҷассумҳои мушаххаси зебоишинохтӣ дар маросимҳои наврӯзӣ рӯ овардааст ва падидаҳои эстетикиро дар тавсифи унсурҳои рамзӣ, рангорангӣ, мусиқӣ, либосҳои миллӣ ва фазои идонаи Наврӯзӣ, ки ба таври зинда ва воқеӣ татбиқ мегарданд, мавриди таҳлил қарор додааст.

Зербоби дуюми боби дуюми рисола таҳти унвони “Хусусиятҳои карнавали наврӯзӣ: умумият ва фарқияти он аз карнавали кишварҳои ғарбӣ” номгузорӣ шуда, дар он ба баррасии ҷанбаи ҷолиб ва нисбатан камомӯхташуда – хусусиятҳои карнавалии маросими наврӯзӣ ва муқоисаи онҳо бо анъанаҳои карнавалии кишварҳои ғарбӣ бахшида шудааст. Баррасии ин масъала аз нигоҳи илмӣ ба назари мо аҳамияти хоса дошта, ба таҳқиқот хусусияти муқоисавӣ ва фарҳангӣ мебахшад.

Муҳаққиқ дар ин зербоб кӯшиш намудааст, ки мафҳуми “карнавалият”-ро ҳамчун категорияи иҷтимоӣ-фарҳангӣ шарҳу тавзеҳ дода, унсурҳои он, аз ҷумла идонагӣ, озодии рафтор, бозӣ, рамзият ва тағйири муваққатии меъёрҳои иҷтимоиро муайян намояд. Дар заминаи ин таҳлил, хусусиятҳои карнавалии Наврӯз, аз қабili намоишҳои халқӣ, бозиҳои анъанавӣ, либосҳои рамзӣ ва фазои умумии шодиву сурур баррасӣ гардида, диссертант тавонистааст, ки умумият ва фарқияти Наврӯзро бо карнавалҳои ғарбӣ муайян намояд.

Тибқи назари диссертант, “дар қиёс аз карнавали ғарбӣ карнавали наврӯзӣ бештар вижагиҳои шодмониву ханда, раксу суруд, балзағӯй, шӯҳиҳои дар ҷорчӯбаи эҳтиром ва озодӣ ҳаднигаҳдориро дар худ ифода мекунад. Ҷӣ гунае, ки дар расму оинҳои карнавалӣ ғарбӣ маъмул аст, рафтору гуфтору муносибатҳои дағалу зишт иҷрояш равоаст. Дар карнавали наврӯзӣ бошад, ҳама гуна гуфтору муносибат ва ҳатто нақшофарӣ аз дидгоҳи ахлоқу зебоишиносӣ ва эҳтироми инсонӣ ифодаву бозгӯй мегардад». (саҳ 104-105. дисс)

Боби сеюми диссертатсия «Наврӯз ҳамчун падидаи фарҳанги ҷаҳонӣ» номгузорӣ шудааст ва дар ин бахш диссертант кӯшиш ба харҷ додааст, ки дар се зербоб ҷойгоҳи Наврӯзро дар тамаддуни ҷаҳонӣ мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор диҳад.

Зербоби якуми боби сеюм ба таҳлил ва баррасии масъалаи “Наврӯзи суннатӣ ва усули нави ҷашгирии он дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон” бахшида шудааст ва ба назари диссертант «мазмун ва моҳияти

фалсафии Наврӯзи суннатӣ дар он инъикос меёбад, ки он ҳанӯз аз давраи қадим ба ягон дину мазҳаб, идеологияи расмӣ вобастагӣ надошт, балки така ба қонунҳои табиат мекард ва рамзу суннатҳои он ба зухуроти табиат робитаи мустақим доштанд». (саҳ 115. дисс)

Ин зербоб ба яке аз масъалаҳои муҳими амаливу назариявӣ – таҳаввулотӣ шакл ва мазмуни таҷлили Наврӯз дар шароити ҷомеаи муосир бахшида шудааст ва дар он муҳаққиқ кӯшиш намудааст, ки робитаи байни анъанаҳои суннатии наврӯзӣ ва шаклҳои нави баргузориҳои онро дар замони муосир мавриди таҳлилу баррасии илмӣ қарор диҳад. Муаллифи диссертатсия дуруст таъкид менамояд, ки Наврӯз ҳамчун падидаи зиндаи фарҳангӣ дар тӯли таърих таҳаввул ёфта, бо тағйироти иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангии ҷомеа мутобик гардидааст. Дар ин зербоб вижагиҳои Наврӯзи суннатӣ, аз ҷумла ойинҳои мардумӣ, расму русум, рамзҳои табиӣ ва арзишҳои ахлоқӣ мавриди баррасӣ қарор гирифта, онҳо ҳамчун пояи устувори ҳувияти миллӣ арзёбӣ шудаанд ва ҳамзамон усулҳои нави ҷашнгирии Наврӯз дар ҷомеаи муосир низ мавриди таҳлилу баррасии мукаммали муҳаққиқ қарор гирифтааст. Ҷиҳати мусбати зербоб дар он аст, ки муаллиф тавонистааст масъалаи масъалаи мувозинати байни суннат ва навовариҳо баррасӣ намояд.

Зербоби дуюми боби сеюми диссертатсия “Марзҳои ҷуғрофии Наврӯз ва намодҳо (моделҳо)-и гуногуни ҷашнроии он” унвон дошта, дар он диссертант ба баррасии паҳновариҳои ҷуғрофӣи Наврӯз ва гуногуншаклии таҷлили он дар муҳитҳои фарҳангии мухталиф бахшида шудааст. Ин бахшиши диссертатсия дорои аҳамияти муҳими илмӣ буда, Наврӯзро ҳамчун падидаи фаромиллӣ ва умумибашарӣ муаррифӣ менамояд. Дар ин зербоб муҳаққиқ ба таҳлилу намунаҳои гуногуни ҷашнвораҳои наврӯзӣ таваҷҷуҳ зоҳир намуда, аз ҷумла шаклҳои расмӣ (давлатӣ), мардумӣ ва муосирӣ таҷлили ҷашни Наврӯз баррасӣ гардида, ҳар яке бо хусусиятҳои хоси худ тавсиф ёфтааст. Ҳамзамон дар ин зербоб муаллиф ба масъалаи ҷаҳонишавии Наврӯз таваҷҷуҳ намуда, нақши онро дар таҳкими робитаҳои фарҳангӣ ва муколамаи тамаддунҳо таъкид менамояд.

Зербоби хотимавии рисолаи номзадӣ таҳти унвони “Ташаббусҳои Тоҷикистон дар тарғиби идеяҳои умумибашарии Наврӯз” номгузорӣ шуда ва ба масъалаи муҳим ва дорои аҳамияти баланди сиёсӣ-фарҳангӣ, нақш ва ташаббусҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тарғиб ва ҷаҳони шудани арзишҳои Наврӯз бахшида шудааст. Ин зербоб идомаи мантикии таҳқиқот буда, натиҷаҳои назариявии бобҳои қаблӣро дар заминаи воқеияти муосир ҷамъбаст менамояд. Муаллиф дар ин зербоб саҳми Тоҷикистонро дар муаррифии Наврӯз ҳамчун ҷашни дорои арзишҳои умумибашарӣ таҳлил намуда, ба ташаббусҳои сатҳи байналмиллалӣ таваҷҷуҳи хос зоҳир кардааст. Ба андешаи диссертант “Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон талошу кӯшиш кардаанд, ки фарҳангу сиёсати давлатдорӣ худро дар асоси

фарҳангу хирад ва сиёсати давлатдории гузаштагони худ роҳандозӣ кунанд, ки дар ин талош муваффақ гардида, ҳамзамон, бештари арзишҳои фарҳангии гузаштагони худро дар сатҳи ҷаҳонӣ муаррифӣ карданд”. (сах 149. дисс)

Ҷиҳати мусбати муҳими зербоб дар он аст, ки муаллиф Наврӯзро ҳамчун воситаи “қудрати нарм” ва дипломатияи фарҳангӣ арзёбӣ намуда, нақши онро дар боло бурдани нуфузи байналмиллалӣ кишвар нишон медиҳад, ки ин равиш аҳамияти амалӣ рисолаи илмиро нишон медиҳад. Ҳамзамон, дар ин зербоб тарғиби арзишҳои инсонгароёнаи Наврӯз, аз қабилӣ сулҳ, ҳамзистии озоишта, эҳтироми табиат ва ҳамдигарфаҳмӣ ба таври равшан инъикос гардида, ки ба андешаи муаллифи диссертатсия ин арзишҳо метавонанд ҳамчун заминаи мустаҳкамаи ҳамкориҳои байналмиллалӣ хизмат намоянд.

Хулосаи диссертатсия, ки таркибан аз 9 банд иборат буда, тибқи муқаррарот таҳия шудааст, ки дар онҳо муҳаққиқ андешаҳои худро ҷамъбаст намуда, масъалаҳоро нуқтасанҷона натиҷагирӣ менамояд ва назару дастоварди илмӣ худро ба сифати тавсия оид ба истифодаи амалӣ онҳо баён менамояд.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ ва иҷтимоии диссертатсия. Натиҷаҳои бадастомадаи ин таҳқиқот дорои аҳамияти ғуноғунҷанба мебошанд, аз ҷумла:

Аҳамияти илмӣ. Аҳамияти илмӣ таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки дар он ҷанбаҳои фалсафӣ-фарҳангии Наврӯз ба таври низомнок ва комплексӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Муаллиф кӯшиш намудааст, ки Наврӯзро ҳамчун падидаи бисёрҷабҳаи фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва фалсафӣ таҳлил намояд. Дар натиҷа мафҳумҳо ва категорияҳои муҳими марбут ба фарҳанг, ҷаҳонбинӣ, замон, табиат, ҳувияти миллӣ, арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ дар заминаи Наврӯз бозбинӣ ва ғайр қардонда шудаанд.

Аҳамияти амалӣ. Аз нигоҳи амалӣ, хулоса ва тавсияҳои диссертатсия метавонанд дар таълими фанҳои фалсафа, ҷомеашиносӣ, фарҳангшиносӣ, нучум, экология, ҷуғрофия ва таҳияи маводди методӣ дар доираи ин фанҳо истифода кард. Барои олимону муҳаққиқон низ метавонанд ба сифати маводди илмӣ ҷиҳати таҳия қардани рисолаҳо, дастурҳои илмӣ-методӣ, китобҳои дарсӣ хизмат намоянд.

Ҳамзамон арзиши амалӣ таҳқиқот дар он аст, ки натиҷаҳои бадастомада метавонанд дар ҳалли мушкилаҳои сиёсӣ иҷтимоӣ, иқтисодӣ фарҳангӣ, бавижа ташаккул ва таҳаввули дипломатияи кишварҳои ҳавзаи Наврӯз, фарҳанги муошират, ҳифзи муҳити зист ва поксозии он ва ғайра мусоидат намоянд.

Аҳамияти иҷтимоӣ. Аҳамияти иҷтимоӣ таҳқиқот дар таҳкими худшиносии миллӣ, ҳифз ва рушди мероси фарҳангӣ ва тарбияи маънавии ҷомеа ифода меёбад. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои баланд бардоштани сатҳи маърифати фарҳангии ҷомеа, таҳкими ваҳдати миллӣ ва

густариши муколамаи тамаддунҳо мусоидат намоянд. Ҳамзамон, дар раванди ҷаҳонишавии фарҳангӣ, таҳқиқот барои муаррифии фарҳанги миллӣ дар арсаи байналмилалӣ аҳамияти махсус дорад.

Наشري натиҷаҳои таҳқиқ аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ довталаб дар 11 мақолаи илмӣ муаллиф инъикос шудаанд, ки аз ин миқдор 5-тои он дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ нашр шудаанд. Хулосаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионии муаллиф дар конференсияҳои байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ маъруза гардидаанд. Ҳамзамон 6 мақолаи илмӣ муаллиф дар маҷмӯаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ ҷоп шуданд. Аз миқдори умумии мақолаҳои нашршуда ва маърузаҳои кироатнамудаи довталаб, ки 11 мақолаи илмӣ аст, ҳамааш ба мавзӯи диссертатсия робитаи бевосита доранд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Таҳқиқоти диссертатсионии довталаб бо риояи талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба расмият дароварда шудааст. Довталаби дараҷаи илмӣ зимни таҳияи диссертатсия талаботи «Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия ва автореферати диссертатсия»-ро, ки бо қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31.03.2022, №3 тасдиқ шудааст, пурра ба инобат гирифтааст.

Автореферат, ки аз диссертатсия бармеояд, ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, мӯҳтавои асосии таҳқиқоти диссертатсиониро ифода мекунад.

Бо вучуди баҳои мусбате, ки дар тақриз баён гардид, дар рисолаи мазкур баъзе камбудихо, ҳолатҳои баҳсталаб, ғалатҳои имлоӣ ва грамматикӣ ҷой доранд, ки дар байни онҳо ҳолатҳои зеринро метавон ҷудо намуд:

1. Дар баъзе қисматҳои диссертатсия, махсусан ҳангоми баррасии маводи таърихӣ ва фарҳангӣ унсури тавсифӣ нисбат ба таҳлили амиқи фалсафӣ бештар ба назар мерасад. Амиқсозии ҷамъбастиҳои назариявӣ метавонист сатҳи илмӣ диссертатсияро боз ҳам боло барад;
2. Дар тартиби овардани иқтибосот на ҳамеша талаботи стандарт ва меъёрҳои амалкунанда ба назар гирифта шудааст. Дар диссертатсия бештари маврид дар сархатҳои (абзац) пайдарпай иқтибосот бе ягон шарҳу тавзеҳи масъала ва таҳлилу хулоса оварда шудааст, ки чунин тарзи ниғоришот ҷанбаи методологии таҳқиқро кошта менамояд;
3. Дар охири баъзе зербобҳо хулосаҳои мушаххас ва равшан ба таври кофӣ пешниҳод нашудаанд. Ҷамъбастиҳои дақиқи ҳар як зербоб ба мустаҳкам шудани мантиқ ва сохтори умумии диссертатсия мусоидат менамуд;

4. Дар рисола баъзе мавридҳо, аз ҷумла татбиқи арзишҳои Наврӯз дар ҷомеаи муосир мисолҳои мушаххас ва таҳлилҳои амалӣ каме маҳдуданд. Нишондоди бештари чунин мисолҳо метавонист аҳамияти амалии рисоларо тақвият диҳад.

Тавсия ва норасоҳои зикргардида ҳислати ҷузъию тавсиявӣ дошта, сатҳ ва мазмуну муҳтавои илмии рисоларо ҳаргиз коста намегардонанд ва ислоҳи онҳо аз назари сифатӣ ба он мазмуну муҳтаво зам мекунад. Ба назари мо ҳангоми таҳия ва нашри монография ба назар гирифтани онҳо арзиш ва аҳамияти илмию амалии кори таҳқиқии Зоҳири Сайфуллоро бештар мегардонад.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Зоҳири Сайфулло дар мавзӯи «Ҷанбаҳои фалсафӣ-фарҳангии Наврӯз», ки аз рӯйи ихтисоси 6.3.8. – Антропологияи фалсафӣ, фалсафаи фарҳанг пешниҳод гардидааст, ба талаботи бандҳои 31,33,34 ва 35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои фалсафа аз рӯйи ихтисоси ихтисоси 6.3.8. – Антропологияи фалсафӣ, фалсафаи фарҳанг мебошад.

Муқарризи расмӣ:

**Доктори илмҳои фалсафа, и.в.профессори
кафедраи таърихи фалсафа ва фалсафаи
иҷтимоии факултети фалсафаи
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон**

**Умедов Мастон
Ҳамдамович**

«28» апрели соли 2026

**Суроға: 734064, Ҷумҳурии Тоҷикистон, Шаҳри Душанбе, ноҳияи Сино, кӯчаи
Н.Махсум, бинои 105/5, ҳуҷраи 68.Тел.: (+992) 933013100
E-mail: kotron-j@mail.ru**

**Имзои Умедов М. Ҳ. - ро тасдиқ мекунам:
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси Донишгоҳи миллии Тоҷикистон**

Шодихонзода Э.Ш.

**Суроғаи муассиса: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони
Рӯдакӣ, 17. Телефон: (+992-37) 221-62-25; факс: 227-15-10 E-mail: info@tnu.tj**

«28» апрели соли 2026